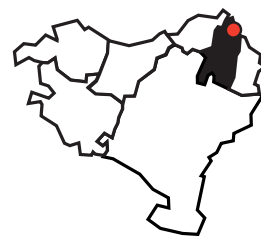

Ihesi

ITXARO BORDA

Argazkiak: Gaizka Iroz

Euskal Herria ezagutuz:

Oragarre (Nafarroa Beherea)

Ultima limes

Bide handietarik bazter dago Oragarre. Bertara iritsi nahi duenak Bardozetik, edo Bidaxunen gaindi, Arrutako plaza baino lehentxoago eskuin hartuko du. Laborari eta artisau herri ezezaguna da. Bost auzo, lau ostatu, hiru eskola, bi saltoki eta ezantzategi bat baziren. Bartetan baseliza bada eta Zelai auzoan eliza nagusia. XX. mende hasieran mila oragartar kontatzen zitezkeen. Orain bostehun dira.

GERRATE UGARIEK –kalostrapean dago Frantziaren alde odola eman zutenen zerrenda– eta memoriarik gabeko exodo ruralak hustu zituzten munoz, elgez, larrez, pentzez,

sasiz, xaraz, otadiz eta iraztorrez josi bazterrak. Aspaldiko historia luzearen harira Oragarreko baserri-rik zaharrena Uhanen kokatzen da. Izoza deitzen den XIV. gizaldiko

egoitzak Nafarroan ardura gurutzatzen diren dorre-etxe itxura du. Iruñeko jaun-andereen eremuetako hondar mugetarik bat zen Oragarre 1160an Sanctus Johannes de Oleger

Gerrateek eta laborarien exodoak hustu zituzten Oragarreko bazterrak.

zelarik. Beranduago Oreguy eta 1665eko Nafarroako Estatuen arabera Oreguer izenak zeramatzan. XII. mendean sartu zen Amikuzeko Ahetzeko managunea Nafarroako Erregeen magalean. Oragartarrek buru-bero zirtolari fama dute Labriteko jaun-andereekin herrialdearen eskubideak negoziatzen eta Bergoueytik Bastida Bearnotik Bidaxunerainoko fronteraren zaintzeko milizia armatuak osatzen ziren garaietarik hain zuzen.

Xendra zaharren aztarnak

Eskualdeko oinezko xendrak herrian juntatzen dira Bardoze, Bidaxune, Arruta, Martxuta, Amotze-Zokotze, Donamartiri, Izturitze, Mehaine, Aiherra edo Pesarutik hurbiltzean. Beribilaren erabilpena garatzean eta funtsen berrantolaketaren ondorioz zidor horietarik asko ezabatu ziren, jaustegiak suntsitu, orga eta mando bideak lausotu, baina ibiltariak aztarnak sumatu ditzake engoitik sasi artean. Senda seinالاتu zenbait finkatu dira berrikitan, herriaren itzuliaren egiteko. Etxe zuri-gorritz ttakatu ordokiak,

lautadak eta zelaiak mirets ditzakegu halatan berrehun metrora hupatzen den Mendi edo Gurutze Kaskotik.

Hiru ibaik azpatzen dute Oragarre. Uhanek zeharkatzen du izen bereko auzo zabala erdiz erdi Bartaraino eta han Arberuara isurtzen da Lihuri aberastu aitzin. Apateko Errekak Zelai zola ureztatzen du Amikuzeko Oihanerantz, han, honek ere Lihuri asetzen duela. Bidaxune aldean Bidoze zilarrean urtzen da Lihuri. Erreka umilak dira baina uholdeak hantzean hegiak gaingitzen dituzte, abereak eta zubiak eramanez. Ur aberatsak ziren gure haurtzaroan eta udako arratsaldeak ibaien ezpondetan higatzen genituen arrantzan. Ertz sasitsuetan halaber aterpetzen ziren

Oragarre, Izturitze eta Mehaine artean maiz su hartzen zuten landak baziren. Dagoeneko lur izkin puxinka guztiak landuak dira edo gerizatuak

udaberrietan herrira amoinaz zetozen Nakoren sendiko buhameak. Nagitzeko, gogoetatzeko, isiltzeko eta natura oparoarekin bat egiteko leku bekaitzak direla ezin uka.

Non dira ostatuak, arotzak, jostunak, taxia?

Erreken besoetan hedatzen dira auzoak. Damasenean gaindi Mehainerako norabidean dago Haize heresia: mendi apalak, etxe zuriak eta artaldeak. Hegoak larrazkenean ibarraren kukurustak distira eta kantarazten ditu. Oragarre, Izturitze eta Mehaine artean maiz su hartzen zuten landak baziren. Dagoeneko lur izkin puxinka guztiak landuak dira edo gerizatuak. Ardi hazkuntza baserriak aurkitzen dira Urrutiborda gainetan. Handik jaistean Uhane zeharkatzen da: ostatuak, gasolindegia, arotzak, jostunak, mahaxturak, Xarlestegiren taxia, makinak konpontzeko tailerrak, dendak eta eskolak kausi zitezkeen herenegun. Bizitza egiten zen herritik atera beharrik gabe. Gaur pilota plaza arraberrituak soilik alaitzen du kartierra. Hortik Zelaira joan daiteke

Ezkerrean, herriko eliza nagusia, Zelai auzoan. Eskuinean, Amikuzeko Oihanaren hasiera adierazten duen errotulua.

Ixtunen gora edo Kaskiletan barna Bartetaraino. Kaskileta –kaskila liliz azpatua zena– ukigarria da: Larripenetik ikus daitezkeen etxaldeak oro bata bestearen ondoan dira, Uhane errekararen altzoko artadi eta belardietan pausatuak bezala. Etxeberriaren gora zulatzen zuen kaskiletarren mezabideak.

Bartak, ihi eta urmel gune apalak ziren. XIX. mendean Landetarik zein Biarnotik beharginak etorrarazi zituzten lurak uren menetik askatu eta laborantzarako baliatzeko. Horko biztanleek luzaz okzitaniera zeukaten ezpainenetan oragartarrak euskaradunak ziren bitartean. Aitor dezagula herriko euskararen harilkatzea salbaia dela: Zuberoako ü hura daukate batzuek eleetan, besteek Nafarroako hitzen musika eta azkenek Lapurdikoaren soinu ezpainenetan. Hemen aditza irensten da, auzoko biarnesaren itzala sumatzen eta hika arraiki mintzatzen. Erabilpena ahulduz doan arren, aditzen dira hala ere bereziki Donapaleu edo Arberuako ikastoletan dabiltzan haur hotzak euskaraz. Bartetan adinekoek gaskoia trabukatzen dute oraindik. Azken muga honetan hargatik hizkuntza nagusia frantsesa bihurtua da.

Oihanean galduta

Bartetako eskola eta baseliza begimendu baino lehen Amikuzeko Oihanean soseguz galtzeko sarrera dago. Iango eta Tartasko pezetako arbolon eskuzabaltasuna dastatuko dugu berehala. Euri sobera dagienean zubia lehertua suertatzen da, azken egunotan bezala. Albret edo

Labriteko Joana erreginarene ontasun kuttuna zen Amikuzeko Oihana Bidoze ibaiaren haraneko herrien artean kudeatzen da. XIX. mendean egurrak salduz Donapaleun ur-banatzeko-egitura ezarri zen, laborariak oihanaren emaitzen pri-

Amikuzeko Oihanean gordeko ziren Bigarren Mundu Gerra aroan alemanen eskuetara erori nahi ez zuten biztanle bipilak

batizatzea dailuak, sardeak eta igitaiak eskuetan salatzen zebiltzala. Oihanean gordeko ziren Bigarren Mundu Gerra aroan alemanen eskuetara erori nahi ez zuten biztanle bipilak. Hedexurietarik ihes zebiltzanak halaber. Historia horiengatik ez gara sekula oihana gauzez trabesatzeko gai izan.

Odolustea

1965etik hara Jean Errekart senatore eta auzapezak (1909-1971) eraman zuen lurren antolaketaraino, zainetarik jauzi ziren nekazari franko orduan, herriko ontasunak nagusi edo etxekandere baten esku –edo atzamar– zeuden. Etxetiarrek ziren oragartarrak. Horrek esplikatu dezake beraz familia osoek eta partikulazki gazteek zergatik abandonatzen zituzten etxaldeak hirietara joateko sehi, mutil edo funtzionario. XIX. mendean Argentinara zein Uruguairako migrazio ontziak bete zituzten arbasoek Guillaume apez-

ren lista argitara berria lekuko. Jean Errekart eskualdearen odolustez arranguratu zen jendeak herrian geratuko zirela amestuz. Amikuze osoa garapen ekonomikoaren zigilupean jarri zuen, bigarren mailako lizeoa, Sokorri klinika, ausaldietarako egiturak edo Lur Berri kooperatiba sortuz. Denbora batez Amerika antza zuten Oragarreko malkarrek, batetik Amikuzeko Oihanean lortu ez zen aintzira moldatze xedearekin –ideiak itolarria sortzen zigun– eta bestetik Kaskiletako patarretan agertzen ziren foratzeko tresna erraldoiekin, gasa eta petrolio aurkitzea helburu.

Zelai

Amikuzeko Oihanaren mugetan dagoen etxe multzoa alde batera utzirik (Gelosborda, Zuhigaraiborda...) Zelaira hurreratuko gara, neguko goizetan izotza eta beleak soroetan kroaka. Hemen datza herriaren bihotza. Eliza, eskola bat eta Oragarretxe ohian aterpetzen den udala. Trinketa eta guztiek balia dezaketen egoitza berriak eraiki dira. Baionan lan egiten dutenak Oragarreko datoz bizitzera, barnealdean lurren prezioa mendeagoa baita. Herenegun, Petirik martxarazten zuen okindegia bazen eta ardo saltzailea. Arduraz ikusten ziren bospasei herritar sotoko oporrean horditzen. Kantari eta gaizki-erraila. Behialako hiru eskolak eta posta zerratuak dira jagoitik, ostatuak desagertuak, salbu Pupunategia. Apurrak biltzen dira hor iraganaz solastatzeko.

Jondoni Baptista eliza 1670ean altxatu zen. 1712an Joanes Hegi

Izoza, XIV. gizaldiko egoitza, Oragarreko eraikin zaharrena; Nafarroan ardura gurutzatzen diren dorre-etxeen itxura du.

herriko artistari eskatu zitzaion Alexandriako Katalinaren potretaz erretaula barrokoaren argitzea, Dartiguecave kanboarrari zizelkien urreztatzeke lana eman zitzaionean 50 urte beranduago. Hiru margok edertzen dute aldea. Martxuta, Gabadi eta Arrutako elizen barneak hornituko zituen gero Hegik modu berdinean. Hilerriak egoitza inguratzen du alderik alde eta harri borobilak badira sarreran

berean. Igandeetan jendea trumilka metatzen zen goizeko meztatik arratsaldeko bezperetaraino. Zeremonia bukatzean ez hain aspaldi arte Jean-Frantxua Errekarte krida zenaren ahots azkarra hauteman zitekeen asteko hitz orduak bihikatzten. Emazteak hilerriko atarian zeuden eta gizonak errondan plazaren erdian, tabernetan barreiatu aitzin. Urte hasieran herriko plaza berriz moldatu zen frontoia ken-

duz. Alabaina, horma beilegiak bista moztzen zuen eta istripuak gertatzen ziren. Ez da pilota klasarik adituko hemendik goiti Zelaian.

Gure oroitzapenetan Oragarreko bideak zahar elekari, kokin, ironiko eta pataskariz mukur daude baina jada norbera bere etxeetan gelditzen dela nehor ez da gurutzatzen. Edo kasik. Barnealdeko herri txikien destinoa omen da. ■

AZKEN-LAURDENAK

Otsailak 26 / Doneztebe
17,30 - Zinema

Iñaki Aleman
Jon Barberena
Saioa Alkaiza
Iñigo Ibarra
Xabier Silveira
Iban Garro

NAFARROAKO
BERTSOLARI
TXAPELKETA

11

www.nafarroakotxapelketa.com

Otsailak 27 / Berriozar
17,30 - Musika Eskola

Julen Zelaieta / Jon Elizetxe
Aimar Karrika / Aritz Saragueta
Patxi Castillo / Josu Sanjurjo

